

Міністерство освіти і науки України
Західноукраїнський національний університет
Кафедра економіки та економічної теорії

Міждисциплінарна курсова робота

на тему:

«Стан екологічного добробуту в Україні: ретроспективний аналіз та сучасні проблеми»

Виконав:

Чернятинський Тарас

Студент групи ЕАм-11

Науковий керівник:

Гайда Юрій Іванович

д-р с.-г. наук, професор

Національна шкала _____

Кількість балів _____

Оцінка ECTS _____

м. Тернопіль – 2023 рік

ЗМІСТ

Вступ.....	3
1. Методологічні аспекти побудови вимірників екологічного добробуту країни . . .	5
2. Аналіз стану екологічного добробуту в Україні	11
3. Домінанти сучасної екологічної політики ЄС: досвід для України.....	18
Висновки.....	28
Список використаних джерел.....	29

Вступ

Актуальність роботи. Екологічні проблеми у світі є серйозними і потребують уваги. Забруднення довкілля, зміна клімату, виснаження природних ресурсів та втрата біорізноманіття – це тільки декілька проблем, з якими стикається людство вже сьогодні. Проблеми екології охоплюють всю планету, і кожен відчуває на собі наслідки. Забруднення навколишнього середовища призвело до екстремальних погодних умов та природних катаклізмів, підвищення рівня морів і океанів та зменшення доступу до природних запасів прісної води. Забруднення води та повітря негативно впливає як на людину так і на інші живі організми. Надмірне споживання природних ресурсів виснажує планету з середини, отруюючи і так вже зіпсоване повітря, воду та ґрунт.

Щоб вирішити ці проблеми потрібні спільні зусилля, адже саме людство відповідальне за початок голоценового вимирання. Потрібно приймати екологічно зважені рішення, застосовувати найкращі практики екологізації у всіх галузях промисловості, впроваджувати новітні технології отримання відновлюваної та екологічно чистої енергії, зменшувати викиди шкідливих речовин та навчитися ефективно використовувати ресурси планети.

Усвідомлення проблеми – це перший крок до її розв’язання. Так у 1948 році був створений Міжнародний союз охорони здоров’я (IUCN). Цей орган сприяв формулюванню ідей боротьби за чисте навколишнє середовище на глобальному рівні. На сьогоднішній день вирішення екологічних проблем, підвищення екологічного добробуту населення як на глобальному, так і на національному рівні залишаються ключовими питаннями порядку денного розвитку людства.

Мета й завдання дослідження. Метою роботи є дослідження екологічної ефективності країн світу та України. Аналіз динаміки розвитку екологічної політики ЄС та України. Ранжування країн світу за показниками

ЕРІ. Розгляд критерій оцінки індексу екологічного добробуту на прикладі України.

Об’єкт дослідження – екологічна політика України

Предмет дослідження – індекс екологічної ефективності та критерії оцінки

Інформаційну базу міждисциплінарної курсової роботи становлять законодавчі та нормативно-правові акти, звітні дані Міністерства економіки України, Державної служби статистики України, а також монографічні дослідження та публікації у періодичних виданнях вітчизняних і зарубіжних науковців та фахівців з питань міжнародної економіки й фінансів.

Загальний **обсяг міждисциплінарної курсової роботи** становить 30 сторінки, наведено 1 таблицю, 1 рисунок. Список використаних джерел складається з 14 найменувань.

Розділ 1

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПОБУДОВИ ВИМІРНИКІВ ЕКОЛОГІЧНОГО ДОБРОБУТУ КРАЇНИ

Екологічний добробут, екологічна стійкість або сталість, відноситься до концепції, що передбачає збалансоване співіснування людей і природи, де забезпечується збереження природних ресурсів, біологічного різноманіття і екосистем для майбутніх поколінь.

Екологічний добробут базується на усвідомленні діяльності людей, яка має вплив на навколишнє середовище та здатність екосистем функціонувати. Щоб досягти екологічного добробуту потрібно забезпечити ефективне використання ресурсів, мінімізувати забруднення та зменшити негативний вплив на навколишнє середовище.

Для оцінки екологічної ефективності та стану довкілля в країнах світу було розроблено низку індексів (вимірників). Серед них глобальний індекс конкурентоспроможності, який скорегований на екологію, індекс карбономісткості, індекс сталого розвитку (ESI), індекс екологічної ефективності (EPI) та інші. Ці індекси дозволяють комплексно оцінити різні аспекти екологічного добробуту країн світу.

Найбільш популярним показником екологічного добробуту країни є індекс екологічної ефективності (EPI). Цей індекс є комплексною міжнародною системою оцінки екологічної діяльності країн світу. Він був розроблений Центром міжнародних наукових інформаційних мереж Колумбійського університету та Центром екологічного законодавства та політики Єльського університету у співпраці зі Світовим Економічним Форумом та Центром спільних досліджень Європейської комісії. EPI визначається шляхом оцінки та порівняння країн за різними екологічними показниками. Індекс EPI є цінним інструментом для оцінки та формування екологічних політик та служить основою для розробки стратегій сталого розвитку та встановлення пріоритетів у сфері охорони довкілля. Стимуляція

здійснення міжнародних порівнянь та співробітництво в галузі екології, порівняння країн за їхніми досягненнями та впровадження кращих практик – все це дозволяє здійснити цей індекс.

Кількісні значення індексу допомагають аналізувати та визначити тенденції забруднення, вичерпання ресурсів та зміну клімату, що дозволяє спрямувати зусилля на вирішення цих проблем. Для оцінки екологічного стану країн використовуються різноманітні показники. Деякі з них включають якість води та повітря, забруднення навколишнього середовища, екосистемну продуктивність, керування відходами та інші фактори, що впливають на стан довкілля. Структурно індекс EPI оцінює досягнення трьох політичних цілей, кожна з яких має свою вагу у відсотках:

- Climate change (Зміна клімату) – 38%;
- Environmental health (Здоров'я навколишнього середовища) – 20%;
- Ecosystem (життєздатність екосистеми) – 42%.

Для визначення значення EPI країна оцінюється за 40 індикаторами, які згруповані за 11-ма категоріями екологічних проблем (рис. 1.1). Індекс оцінює екологію країни за шкалою від 0 до 100 балів, де 100 є найвищим показником.

Однією із ключових переваг індексу EPI над іншими індексами є його широке охоплення екологічних питань. Він враховує різні аспекти екологічного стану та дає змогу порівняти країни з різними рівнями розвитку та географічними характеристиками. Стимуляція до прийняття екологічних заходів та рейтингова система надає країнам можливість відстежувати свої досягнення та виявляти області, де необхідні подальші зусилля. Також індекс сприяє формуванню екологічної свідомості людей і все більше націлює увагу громадськості, політиків та ділових кіл на вирішення екологічних проблем та допомагає зрозуміти важливість екологічного добробуту та його вплив на довкілля та здоров'я людини.

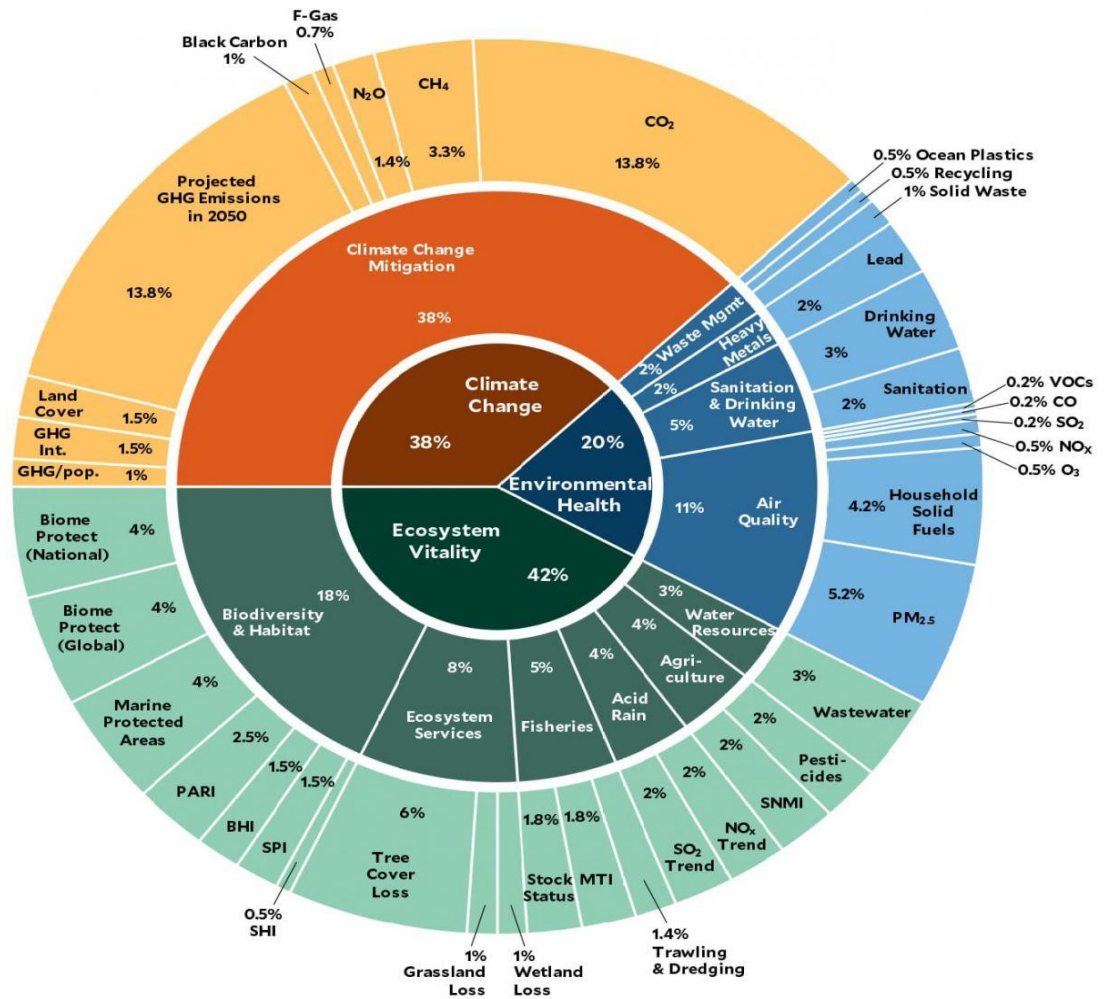

Рис. 1.1. Структура індексу екологічного стану (Environmental Performance Index)

Джерело:

Проте важливо врахувати, що індекс ЕРІ має свої обмеження. Він базується на доступних даних, які зібрані у різних країнах світу і ці дані можуть бути неповними або неоднаковими. Також критерії оцінювання можуть бути різними за часом отримання, що може вплинути на порівняння між різними роками. Ще одне обмеження стосується унікальних особливостей та контекстуальних факторів кожної країни, які не завжди враховуються у рамках індексу.

В той же час необхідно відзначити, що індекс ЕРІ постійно оновлюється та вдосконалюється, враховуючи нові дані та показники, що сприяють збільшенню його точності та актуальності.

Іншим індексом, що використовується для вимірювання екологічної стійкості країн або регіонів є індекс стійкості навколишнього середовища ESI. Цей індекс враховує різні аспекти екологічної стійкості, схожі до тих, що враховує в себе індекс EPI. Він був розроблений за ініціативи громадської організації «Глобальне лідерство за для майбутнього», а також Центром міжнародних наукових інформаційних мереж Колумбійського університету та Центром екологічного законодавства та політики Єльського університету.

Якщо індекс EPI аналізує поточні данні та проводить оцінку країн світу на сьогодні, то індекс ESI здатний оцінити показники екологічного добробуту у перспективі на роки вперед, підтримувати оцінку біологічних аспектів за своєю продуктивністю та різноманітністю з часом. Цей індекс оцінює екологічну ефективність та здатність країн забезпечити сталий розвиток та мати можливість застосовувати методи управління навколишнім середовищем.

ESI є індексним показником, який є ієрархічно структурованим та враховує 67 змінних. Сам індекс складається з 5 центральних компонентів, які в свою чергу містять 22 факторів.

Центральні компоненти ESI:

- Стан екологічних систем кожної країни.
- Успіх, досягнутий у завданні зменшення основних проблем в екологічних системах.
- Прогрес у захисті своїх громадян від можливої екологічної шкоди.
- Соціальна та інституційна спроможність кожної нації здійснювати дії, пов'язані з довкіллям.
- Рівень управління, який має кожна країна.

На основі збору та аналізу великої кількості даних з різних джерел індекс надає оцінку країнам, що дозволяє порівнювати країни між собою за їхньою екологічною стійкістю та визначати тенденції у використанні ресурсів та охороні навколишнього середовища.

Наступний індекс, який не менш важливий за попередні, є індекс карбономісткості (СП). Це один з багатьох показників ефективності економічної діяльності та її впливу на екосистему планети. Індекс показує, як та чи інша діяльність впливає на екологію через використання невідновлювальних енергетичних ресурсів, які негативно впливають на клімат планети та навколишнє середовище загалом. Чим вища оцінка показника, тим шкідливіша діяльність для довкілля. Показник дає змогу непрямо оцінити два основні аспекти економічної діяльності: ефективність та вплив на екологію.

Індекс карбономісткості може мати різні варіації, але загальна ідея полягає у визначенні кількості викидів парникових газів на одиницю продукції або економічного показника. Зазвичай це вимірюється у вуглецевих одиницях (наприклад, тони CO₂-еквівалентів) на одиницю виробництва (наприклад, тону продукту, одиницю енергії або одиницю ВВП).

Для різних галузей промисловості та секторів економіки існують різні значення карбономісткості. Наприклад, сектори енергетики та транспорту часто мають високий індекс карбономісткості через значний викид CO₂ під час спалювання вуглеводнів. З іншого боку, відновлювані джерела енергії, такі як сонячна чи вітрова енергія, можуть мати низький індекс карбономісткості, оскільки вони не викидають CO₂ під час генерації електроенергії.

Індекс карбономісткості є важливим інструментом для визначення екологічної ефективності та планування зусиль щодо зменшення викидів парникових газів. Це допомагає компаніям, урядовим органам та громадськості оцінювати та порівнювати різні альтернативи та шукати можливості для усунення проблем.

Вищезгадані три показники екологічності оцінюють як і країни, так і діяльність підприємств в контексті стану їх навколишнього середовища. Найголовніше мета цих індексів – це оцінити екологічну ситуацію в країн та

стимулювати розробку та реалізацію політики підвищення екологічного добробуту цієї країни.

Розділ 2

АНАЛІЗ СТАНУ ЕКОЛОГІЧНОГО ДОБРОБУТУ В УКРАЇНІ

Одним із способів оцінки екологічного стану держави є рейтинговий метод. Найбільш популярним із них є розрахунок індексу екологічного стану (ЕРІ). Він оцінюється кожні два роки Центром екологічної політики та права при Єльському університеті. Цей рейтинг оцінює не лише стан навколишнього середовища в конкретній країні, а й якість державної екологічної політики, що проводиться, навантаження економіки на екологію, здоров'я населення та інше.

Індекс ЕРІ до 2020 року включав дві великі групи критеріїв, які характеризували екологічне здоров'я та життєздатність екосистем. Благополуччя та здоров'я населення – дуже важливий критерій оцінки, оскільки він є однією з базових функцій соціальної держави. Варто зазначити, що дана група критеріїв становила 40 % від усього індексу ЕРІ, тому отримані результати за цією групою критеріїв могли відрізнитися від тих, в яких аналізувався загальний індекс ЕРІ. Зазначимо, що мета групи критеріїв екологічного здоров'я полягає в тому, щоб визначити, наскільки добре країни захищають своє населення від ризиків для здоров'я, пов'язаних із довкіллям. Ця група складається з наступних категорій: оцінка якості повітря, доступ до питної води, важкі метали (вимірюється прямий вплив забруднення важкими металами на здоров'я людини в аналізованій країні) та питання поводження з відходами.

У табл. 2.1 наведено значення індексу ЕРІ для низки країн світу та України впродовж 2006-2022 років. Як бачимо,

Сірим кольором зазначені краї, які входять в топ 10 за показниками ЕРІ в поточних роках. За цими показниками можна зробити висновок, що країни ЄС, зазвичай, входять у десятку найкращих кожного разу. Так, Швеція перебуває у топ-10 країн за значенням ЕРІ протягом усього аналізованого періоду. Австрія перебувала у топ-10 сім із восьми разів, а Франція та

Швейцарія входили до нього шість із восьми разів. Це свідчить про те, що ці країні відповідально відносяться до проблем екології.

У деяких країн показник ЕРІ щоразу зменшується, де показники падають на 10, а то і більше балів. Такі країни як Колумбія, Коста-Ріка та Малайзія. У 2022 році показник екологічної ефективності Малайзії знизився до 35. Це свідчить що країна не може впоратись із шкідливими чинниками, які шкодять довкіллю.

Не зважаючи на країн аутсайдерів, тенденція розвитку охорони та відновлення довкілля притаманна більшості країн таблиці. З кожним роком збільшується кількість критерій для оцінки індексу ЕРІ, що дає більш детальніше розглянути проблеми окремого регіону та визначити як потрібно з цим боротися.

Говорячи про Україну, варто відзначити, що вона займає 52-е місце в даному рейтингу за результатами 2022 р. Значення ЕРІ в Україні 49,6, що є значно кращим показником ніж у 2020 році – 60 місце (індекс 49,50). За останні десять років (2012-2022 роки) Україна покращила свій індекс на 6,20. Для порівняння, рейтинг Данії, що на першому місці, 82,5. Найбільша зміна спостерігається у ЕРІ Бахрейну – 17,3 пункт, і при цьому він розташований в рейтингу на 56-му місці.

Таблиця 2.1

Індекс екологічного стану (ЕРІ) України та інших країн світу у 2006–2022 роках.

Країна	Рейтинг країн за рівнем екології, ЕРІ								
	2006	2008	2010	2012	2014	2016	2018	2020	2022
Україна	-	-	46,32	51,62	49,01	79,69	52,87	49,5	49,6
Австралія	-	-	76,3	48,51	82,4	87,22	74,12	70,7	60,1
Австрія	85,2	89,4	78,1	68,92	78,32	86,64	78,97	79,6	66,5
Великобританія	85,6	86,3	74,2	68,82	77,35	87,38	79,89	81,3	77,7
Німеччина	79,4	86,3	73,2	66,91	80,47	84,26	78,37	77,2	62,4
Данія	84,2	84	69,2	63,61	76,92	89,21	81,6	82,5	77,9
Ірландія	83,3	83,4	67,1	58,69	74,67	86,6	78,77	74,3	57,4
Ісландія	-	82,7	93,5	66,28	76,5	90,51	78,39	72,8	62,8
Іспанія	79,2	86,3	70,6	60,31	79,79	88,91	67,57	72	56,6
Італія	-	84,2	73,1	68,9	64,05	84,48	66,12	61,6	57,7
Канада	84	-	66,4	-	-	-	-	-	50,0

Колумбія	80,4	88,3	76,8	62,33	58,53	75,93	67,85	52,5	42,4
Коста-Ріка	81,6	90,5	86,4	69,03	74,66	80,03	64,31	65,3	46,3
Куба	75,3	80,7	78,1	56,48	50,77	79,04	65,22	52,9	47,5
Латвія	-	88,8	72,5	70,37	75,8	85,71	71,91	67	61,1
Люксембург	-	83,1	67,8	69,2	83,29	86,58	79,12	82,3	72,3
Маврікій	-	-	80,6	56,36	73,14	87,04	64,23	58,1	44,8
Малайзія	83,3	78,1	65	62,51	58,09	70,85	56,63	45,1	35,0
Мальта	80,1	79,8	65,7	56,61	67,42	88,48	80,9	74,9	75,2
Нідерланди	78,7	78,7	66,4	65,65	77,75	84,26	75,46	75,3	62,6
Нова Зеландія	88	88,9	73,4	66,05	55,07	88	63,42	48,4	56,7
Норвегія	80,2	93,1	81,1	69,92	78,04	86,9	77,49	77,7	59,3
Португалія	82,9	85,8	73	57,64	76,41	88,63	75,96	71,3	50,4
Сінгапур	-	86,6	69,6	58,41	81,78	85,06	72,18	71	50,9
Словенія	77,5	87,6	65	62,25	76,43	88,98	78,57	72,3	67,3
Фінляндія	87	91,4	74,7	64,44	75,72	90,68	78,64	78,9	76,5
Франція	82,5	87,8	78,2	69	71,05	88,2	83,95	80	62,5
Чехія	86	76,8	71,6	64,79	81,47	84,67	67,68	71	59,9
Швейцарія	81,4	95,5	89,1	76,69	87,67	86,93	87,42	81,5	65,9
Швеція	87,8	93,1	86	68,82	78,09	90,43	80,51	78,7	72,7
Естонія	79,8	85,2	63,8	56,09	74,36	88,59	76,96	71	61,4

Джерело: <https://nonews.co/directory/lists/countries/ecology>.

Таким чином, незначні зміни ЕРІ нашої країни за останнє десятиліття показують, що для України є потреба у інтенсифікації реалізації заходів екологічної політики, особливо з огляду на те, що в даному рейтингу її випереджає навіть низка країн колишнього СРСР: Естонія, Вірменія, Латвія, Литва.

Перейдемо до оцінки екологічних проблем, які впливають з аналізу рейтингу ЕРІ. Перша велика група критеріїв оцінювання – показники екологічного здоров'я. За цим рейтингом Україна посідає 53-є місце серед інших країн. Значення критерію – 54,8 (для порівняння у Фінляндії – 99,3). Тим не менш, значення даного показника збільшилося на 8 пунктів за останні 10 років. Ця група критеріїв поділяється на чотири параметри.

1. Якість повітря. За цим критерієм Україна посідає 88 місце серед інших країн. Значення критерію – 35,9 (для порівняння у Ісландії – 96,0). Проте значення цього показника збільшилось на 14,1 пунктів за останні 10 років.

2. Якість питної води. За цим критерієм Україна посідає 58 місце серед інших країн. Значення критерію – 55,1 (для порівняння у Фінляндії, Ісландії,

Нідерландів, Норвегії, Швейцарії, Великій Британії – 100 – це максимально можливе значення). За останні 10 років значення цього показника у нашій країні збільшилося лише на один пункт.

3. Вплив важких металів. За цим критерієм Україна посідає 32 місце серед інших країн. Значення критерію – 72,8 (для порівняння у Данії, Фінляндії, Японії – 100). Значення цього показника збільшилося на 9,2 пунктів за останні 10 років.

4. Управління твердими побутовими відходами. За цим критерієм Україна посідає 131 місце серед інших країн. Значення критерію лише 5,8 (для порівняння, у Колумбії та Нідерландів – 100). Таким чином, можна відзначити величезну проблему України з питань управління твердими побутовими відходами.

Другу частину показника ЕРІ становлять показники стану екосистем. За цим рейтингом Україна посідає 62 місце серед інших країн. Значення критерію – 58,8 (для порівняння у Данії – 76,4). Крім того, значення цього показника змінилося лише на 2,1 пункт за останні 10 років. Дана група критеріїв ділиться на такі показники.

1. Біорізноманіття. У цій категорії оцінюються дії країн щодо збереження природних екосистем та захисту всього спектру біорізноманіття. За цим параметром Україна посідає 102 місце серед інших країн. Значення критерію – 59,1 (для порівняння у Ботсвани – 91,6). Значення цього показника зменшилось на 0,8 пунктів за останні 10 років.

2. Екосистемні послуги. Цей показник включає аналіз благ, які люди безкоштовно одержують із довкілля при правильно функціонуючих екосистемах. За цим параметром Україна посідає 107 місце серед інших країн. Значення критерію – 32,6 (для порівняння у Бахрейну, Ісландії, Мальти, Мікронезії, Сан-Томе та Прінсіпі, Об'єднаних Арабських Еміратів максимальне значення – 100). Крім того, значення даного показника у нашій країні зменшилось на 6 пунктів за останні 10 років.

3. Рибальство. Цей показник включає, зокрема, аналіз стану рибних запасів. За цим рейтингом Україна посідає 113 місце серед інших країн. Значення критерію – 6,3 (для порівняння Сінгапур – 71,4). Значення цього показника збільшилося лише на 1,4 пункт за останні 10 років.

4. Зміна клімату. Цей показник включає, зокрема, аналіз викидів парникових газів (наприклад, вуглекислого газу). За цим рейтингом Україна посідає 52-е місце серед інших країн. Значення критерію – 49,6 (для порівняння у Данії - 95). Значення цього показника збільшилося лише на 6,2 пункту за останні 10 років.

5. Викиди забруднюючих речовин. Цей показник включає, зокрема, аналіз викидів основних забруднювачів повітря (оксиду сірки та оксиду азоту). За цим рейтингом Україна посідає 54-е місце. Значення критерію – 81 (для порівняння, максимальне значення критерію зафіксовано у Албанії, Австрії, Азербайджану, Бельгії, Болгарії, Канади, Чехії, Данії, Франції, Ірландії, Люксембургу, Нідерландів, Північній Македонії, Румунії, Словаччині, Південній Кореї, Іспанії, Швеції, Швейцарії, Великобританії, Тайвані та США). Крім того, значення цього показника зменшилося на 11,6 пунктів за останні 10 років.

6. Мінімізація загроз від сільського господарства (викидів азоту) для довкілля. За цим рейтингом Україна посідає 36-е місце серед інших країн. Значення критерію – 79,5. Більше того, значення цього показника збільшилося на цілих 6,6 пунктів за останні 10 років.

7. Очищення стічних вод. За цим рейтингом Україна посідає 54 місце серед інших країн. Значення критерію – 28,5 (максимальне значення у Данії, Фінляндії, Нідерландів, Сінгапуру, Швеції).

Таким чином, найгірша справа серед цієї групи критеріїв з станом риболовства, очищенням стічних вод та екосистемними послугами.

Зараз Україна знаходиться в непростій геополітичній ситуації, але не варто забувати і про екологічні проблеми, адже якщо їх не вирішити, вони поставлять під загрозу екологічний добробут в країні.

Зазначимо основні ризики, які можуть виникнути в Україні у разі ігнорування існуючих екологічних проблем та загроз.

1. Економічні ризики. При ігноруванні Україною сучасних напрямів розвитку, пов'язаних з альтернативними джерелами енергії, а також «зелених» технологій, виникає ризик неконкурентоспроможності українських компаній, які займаються видобутком викопного палива та подальшої його реалізації. У світі йде тенденція на скорочення вуглеводневого сліду.

2. Зовнішньополітичні ризики. Вже зараз можна помітити, що Україна не тільки не завжди розглядається як країна, здатна вирішити світові екологічні проблеми, а й як країна, яка не ставить їх на порядок денний. Це сильно підриває імідж держави серед країн, які дотримуються протилежних поглядів. Більше того, Україна має всі можливості у недалекому майбутньому набути статусу екологічного шкідника.

3. Внутрішньополітичні ризики. Невдоволення населення країни через погіршення навколишнього середовища в державі та наростаючих внаслідок цього соціальних проблем призведе до додаткових внутрішніх ризиків.

Також, на даний момент можна виділити такі основні екологічні проблеми України, які необхідно вирішити.

1. Поводження з відходами. У країні накопичилися мільярди тонн відходів, частину з яких можна було б використати повторно (вторинна переробка). Частина цих відходів не піддається розкладанню або розкладається досить повільно, викидаючи отруйні речовини в атмосферу, а також отруюючи ґрунт (у тому числі придатний для сільського господарства) та стічні води. Немаловажною проблемою є й незаконні звалища.

2. Забруднення вод. Під загрозою знаходяться не лише води, що постраждали від промислових викидів, а й ділянки, які забруднені нітратами та відходами тваринництва. Крім того, щомиті в річки потрапляє вода з каналізаційних стоків, що містить залишки отруйних речовин, наприклад,

миючих засобів. Більшість очисних споруд застаріла, що також негативно впливає на флору та фауну водойм.

3. Знищення лісового покриву. Ліси відіграють важливу роль у збереженні вуглецевого балансу та клімату. Проте в Україні є проблема з незаконним вирубуванням лісів, у тому числі для звільнення територій під будівництво, видобуток корисних копалин та інше.

4. Скептичне ставлення до альтернативної енергії. Маючи великі запаси природних ресурсів (газу, нафти, інше), Україна консервативно залежить від інших джерел енергії, у той час як використовувані види енергії при спалюванні викидають величезну частку вуглекислого газу, що згубно позначається на навколишньому середовищі.

Серед наслідків ігнорування даних проблем варто виділити такі:

- вимирання багатьох представників флори та фауни;
- сильне отруєння ґрунтів, придатних у тому числі для сільськогосподарських цілей;
- зниження якості продуктів харчування та їх брак;
- дефіцит водних ресурсів;
- зростання захворюваності та смертності серед населення та інше.

Розділ 3

ДОМІНАНТИ СУЧАСНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

З досвіду розвинених країн можна зробити висновок, що у сфері охорони навколишнього природного середовища (НПС) використовуються дуже ефективні засоби та інструменти. Зокрема, прикладом ефективного використання економічних інструментів у реалізації екологічної політики серед європейських країн є Польща. Досвід Польщі в успішному впровадженні інструментів екологічної політики та її природні і соціальні умови, подібні до українських, вважаємо актуальним.

Польща дотримується головного пріоритету екологічної політики, визнаного всіма країнами ЄС, а саме: запобігання забрудненню довкілля шляхом екологічного передбачення та виваженості. Це реалізується шляхом використання так званих "найкращих доступних технологій" (НДТ), тобто методів виробництва, які на сучасному рівні науково-технічних знань можуть гарантувати найвищу можливу екологічну безпеку. НДТ були запроваджені в 1984 році Директивою ЄЕС 84/360 для боротьби з промисловим забрудненням повітря.

Ринкові екологічні регулятори, що застосовуються в Польщі, включають:

1. Екологічний податок. Концепція оподаткування побудована таким чином, щоб окремі компанії з екологічно чистим виробництвом не були поставлені в не вигідне становище порівняно зі своїми конкурентами через вищі ціни на продукцію.

2. Податкові пільги та субсидії. Основна мета - стимулювання більш активного використання сучасних науково-технічних досягнень. Втрати бюджету від податкових пільг компенсуються за рахунок податкових надходжень від підприємств, які використовують екологічно шкідливі технології або виробляють екологічно шкідливу продукцію.

3. Пільгове фінансування. Це важлива умова для виробників, щоб зберегти свої екологічні інвестиції. Перелік пільгових кредитів включає такі методи, як безвідсоткові кредити та субсидовані кредити. Різні види пільгових кредитів передбачені для фінансової підтримки суб'єктів господарювання, які впроваджують ресурсозберігаючі та природоохоронні технології.

4. Платежі за забруднення навколишнього середовища: платежі за спеціальне використання природних ресурсів, забруднення навколишнього середовища та інші види шкідливого впливу на довкілля.

5. Реформування ціноутворення: як показує досвід Польщі, диференціація цін на екологічно небезпечну та екологічно чисту продукцію може мати позитивні результати у зменшенні забруднення довкілля [6].

Аналіз зарубіжної практики реалізації екологічної політики свідчить про позитивну роль практичних заходів у формуванні та фінансуванні екологічної політики. Це є запорукою забезпечення якісної охорони довкілля, раціонального використання реальних і потенційних природних ресурсів та подальшої підтримки екологічної рівноваги природного світу для забезпечення соціально-економічного розвитку.

Наприклад, у країнах ЄС широко поширене оподаткування одноразової тари для напоїв, поліетиленових пакетів, батарейок та хімічних добрив. Наприклад, в Італії стягуються податки на поліетиленові пакети, в Нідерландах та Швеції - на використання сульфатних добрив, у Франції - на упаковку для напоїв (отримані кошти спрямовуються на вирішення проблеми переробки упаковки). Податки є ефективним засобом реалізації національної екологічної політики, оскільки допомагають стимулювати виробництво джерел енергії з низьким вмістом вуглекислого газу, зменшувати утворення відходів та покращувати процес їх утилізації.

У Німеччині, Данії, Нідерландах та багатьох інших країнах запроваджено такі ринкові інструменти екологічного регулювання, як торгівля правами на видобуток корисних копалин (дозволами). З огляду на

те, що компанії мають різні рівні лімітів на зменшення забруднення довкілля, природно виникають умови для такої торгівлі між компаніями. Порівнюючи розмір лімітів на забруднення з ринковою ціною дозволів, компанії самостійно визначають доцільність купівлі (продажу) таких дозволів та їх кількість. Якщо граничні витрати підприємства на зменшення забруднення довкілля вищі за ринкову ціну дозволу, то підприємству вигідніше придбати додаткові дозволи на забруднення, ніж зменшити викиди. І навпаки, якщо ціна дозволу вища за граничні витрати на скорочення забруднення, підприємство продасть дозвіл (право) на забруднення [7].

Реалізація національної політики еколого-економічного регулювання в розвинених країнах є малоймовірною без розробки та впровадження економічних стимулів, таких як прямі та непрямі субсидії (інвестиційні та операційні витрати) приватним компаніям, регіональним та місцевим органам влади, позики та кредити за низькими відсотковими ставками, гарантії за банківськими кредитами; прискорена амортизація обладнання для очищення стічних вод та іншого природоохоронного обладнання, податкові пільги для приватних компаній на прибуток від природоохоронних програм, очищення стічних вод на централізованих комунальних очисних спорудах; пільгові тарифи для підприємств.

Зарубіжні країни також мають значний досвід регулювання використання природних ресурсів та охорони довкілля адміністративно-правовими та економічними методами. Водночас, не існує найкращого інструменту екологічного регулювання, а кожен інструмент спрямований на вирішення конкретної проблеми і в деяких випадках є більш доцільним, ніж інші. Іншими словами, для зарубіжних країн характерним є поєднання різних методів екологічного регулювання, що дозволяє державі проводити комплексну еколого-економічну політику, яка охоплює всі рівні та сфери природокористування.

Успішні приклади реалізації екологічної політики в країнах ЄС:

- Німеччина. Від початку дебатів про глобальне потепління ця країна заявила про себе як про одного зі світових лідерів у боротьбі за захист клімату. Минулого року викиди парникових газів були на 42,3% меншими, ніж у 1990 році.

- Австрія. З 2017 року країна виробляє понад 70 % своєї електроенергії з чистих джерел. При цьому Австрія вже поставила перед собою амбітну мету - до 2030 року постачати 100% електроенергії з відновлюваних джерел.

- Данія. Беззаперечний лідер у вітроенергетиці. Жодна інша країна наразі не перевершує скандинавську державу за кількістю зареєстрованих операторів вітроенергетики: станом на 2015 рік вітроенергетика Данії могла виробляти 42% всієї електроенергії, що споживається в країні, а до 2028 року країна планує виробляти 100% своєї енергії з нульовими викидами вуглецю.

- Швеція. Швеція має найнижчу кількість відходів на звалищах у світі - лише 0,7%. Це пояснюється тим, що 99% побутових відходів у Швеції сортуються наступним чином: 50% використовується для виробництва енергії, 35% - для переробки, а ще 15% - для виробництва біопалива та добрив.

- Естонія. Соціальні та економічні програми Естонії зі збору та переробки відходів зробили її однією з найчистіших країн Європи. Країна має п'ять великих полігонів і кілька сміттєпереробних заводів, один з яких може спалювати 200 000 тонн відходів на рік.

Досвід цих країн має велике значення для України. Однак, перш ніж впроваджувати європейські правові норми в національне екологічне законодавство, слід детально вивчити практичний досвід їх застосування в сусідніх країнах і зрозуміти, які наслідки вони можуть мати в наших реаліях.

З огляду на вищезазначене, можна стверджувати, що одним із пріоритетних завдань України на даному етапі цивілізаційного прогресу є гармонізація вітчизняного екологічного законодавства з нормативно-правовою базою ЄС у таких напрямках:

- приведення розробленого та прийнятого національного екологічного законодавства у відповідність до вимог екологічного законодавства ЄС
- забезпечення його ефективної імплементації в управлінні природоохоронним сектором;
- забезпечення дотримання обов'язкових екологічних норм відповідно до встановлених вимог;
- обов'язкова оцінка ефективності чинного законодавства (тобто шляхом оцінки досягнутих результатів).

Загалом, існуючі механізми екологічного управління в Україні можна віднести до м'якого типу, які в першу чергу спрямовані на боротьбу з негативними екологічними наслідками, а не з причинами екодеструктивного впливу [8]. Аналізуючи це, основними недоліками на місцевому рівні є наступні.

- платежі за забруднення довкілля здійснюються після того, як шкода навколишньому середовищу була завдана;
- ставки платежів здебільшого встановлюються централізовано, а не з урахуванням реальних ринкових процесів;
- реалізація існуючих механізмів часто ускладнюється "людським фактором" на етапах узгодження, вирішення та затвердження, що не виключає можливості корупції;
- такі механізми не сприяють використанню компаніями новітніх природоохоронних технологій.

Екологічні загрози та виклики, що стояли перед Україною до 24 лютого, не були вирішені, а лише поглибилися.

Війна мала глобальний вплив на довкілля України. Вона призвела до занепаду та деградації природних екосистем, хімічного та промислового забруднення, мінування території та руйнівної шкоди біорізноманіттю.

В Україні існує багато проблем з навколишнім середовищем, і нам доводиться мати справу з ними щодня. Ми не хочемо бути найбільш

екологічно відсталою країною, ні як нинішній кандидат на вступ до ЄС, ні як майбутній член ЄС.

Повоєнна відбудова України має базуватися на Європейському зеленому курсі та використанні передових екологічних інструментів.

У процесі відбудови перед Україною стоїть складне завдання одночасної реалізації кількох векторів: відновлення довкілля, впровадження євроінтеграційних реформ та політики у сфері зміни клімату.

Перед Україною стоїть низка викликів у сфері відновлення довкілля. І найважливішим з них є реалізація пріоритетних ініціатив воєнного часу.

Конференція з питань відновлення України, що відбулася 4-5 липня в Лугано (Швейцарія) стала важливим внеском у майбутнє відновлення довкілля.

Однією з майбутніх програм конференції є "Відновлення чистого та безпечного довкілля": планується реалізувати 76 екологічних проєктів на суму 25,5 млрд. євро.

Практичними результатами цієї програми має стати будівництво понад 100 сучасних сміттєпереробних заводів, 10 національних парків, організованих відповідно до стандартів ЄС, та дев'яти лісових насінневих центрів для вирощування саджанців дерев.

Під час конференції в Луганську Україна та Швейцарія підписали угоду про підтримку реалізації проєктів з відновлення України, пов'язаних зі зміною клімату. Хоча Швейцарія не є членом Європейського Союзу, її досвід у сфері екологічної політики є важливим. Швейцарія інвестує в проєкти, які зменшують викиди парникових газів.

Європейське співтовариство докладает великих зусиль для боротьби зі зміною клімату. Україна вже офіційно є членом європейської родини. Тому на нас чекають реформи, спрямовані на скорочення викидів та оновлення цілей, щоб виконати зобов'язання, взяті в рамках Паризької кліматичної угоди.

18 липня Верховна Рада ухвалила урядовий законопроект № 6477, який запроваджує Національний реєстр викидів та перенесення забруднювачів (РВПЗ) в Україні. Це важливий крок на шляху до чистого повітря в Україні. Він також допоможе контролювати та скорочувати викиди небезпечних речовин.

Ефективне управління відходами - ще одна реформа на шляху до європейської інтеграції. Перші кроки вже зроблено: у червні Верховна Рада ухвалила проект рамкового закону про управління відходами (№2207-1-д).

Вирішення проблеми відходів є особливо важливим в умовах, коли їхній обсяг значно збільшився внаслідок бойових дій. Велика кількість будівельних відходів утворюється під час зачистки територій, розбору завалів та відновлення житлових будинків і підприємств.

Тому в законопроекті № 2207-1-д доповнено розділ щодо поводження з цим видом відходів. Це забезпечує створення та впровадження механізмів їх розподілу, належної утилізації або зберігання.

ЄС та його шлях до чистого довкілля потребує вирішення проблеми всієї системи поводження з відходами та налагодження її ефективного функціонування. Ми маємо намір побудувати в Україні 142 об'єкти для поводження зі спеціальними відходами.

Ключовим елементом, необхідним для відновлення та впровадження якісних змін у навколишньому середовищі, є екологізація свідомості українців. Йдеться про більш економне ставлення людей до природних ресурсів та відповідальність кожного за чисте довкілля для себе та майбутніх поколінь. Перехід від споживацького ставлення до більш економічного.

У майбутньому планують створити та впровадити міжвідомчу програму "Екологічна освіта та просвіта для сталого розвитку України на 2022-2032 роки" в кожній області України.

Українські ліси постраждали від бойових дій, багато територій заміновано, навіть якщо там є насадження. Тому всі ініціативи щодо лісової

політики та програми євроінтеграції мають бути адаптовані до воєнних реалій.

Нещодавно Верховна Рада прийняла законопроект № 5650, який передбачає легалізацію самосійних лісів. Цей захід дозволить збільшити площу лісів в Україні на 500 000 га та заощадити мільйони гривень.

Лісова стратегія ЄС до 2030 року має стати одним з ключових орієнтирів для лісового господарства нашої країни. Вона також має включати будівництво сучасних центрів лісового насінництва, відновлення лісів та сталий розвиток лісового господарства.

Основою для майбутніх змін стане реформа державного управління у сфері охорони довкілля. Перш за все, необхідно викоринити корупцію та підвищити ефективність організації. Це є передумовою ефективного функціонування та використання цільових і донорських коштів на післявоєнну відбудову та розвиток зеленої економіки України.

Необхідно працювати над підвищенням рівня довіри до вітчизняного екологічного менеджменту серед українців та міжнародної спільноти.

Необхідно також посилити адміністративну та кримінальну відповідальність за шкоду, завдану довкіллю, та змінити ставлення до екологічних злочинів. Необхідно запровадити принцип "забруднювач платить". Кінцевою метою має бути не покарання порушників, а збереження та відновлення довкілля.

У планах на майбутнє - діджиталізація екологічного менеджменту, впровадження ІТ-систем для моніторингу довкілля та створення електронних сервісів для видачі спеціальних дозволів на викиди забруднюючих речовин.

Відновлення довкілля в Україні та екологічні зміни, пов'язані з європейською інтеграцією, вже відбуваються паралельно. Звичайно, наша найбільша мотивація - перемогти і повністю відновити та відбудувати країну.

З такою мотивацією ми переконані, що в майбутньому маємо всі шанси здійснити прорив у сфері екологічних змін і стати провідною країною "зеленої трансформації".

Сьогодні важливо розглядати нові тенденції екологічної політики України саме з позиції політичної екології. Серед необхідних заходів слід зазначити такі.

1. Нова ідеологія, що ставить перше місце гармонійні відносини природи і людини. Пропаганда здорового способу життя, благополуччя, а не споживання як одного з життєвих пріоритетів, і як наслідок викорінення суспільства споживання

Зробити це можна, наприклад, у тому числі за рахунок створення умов для переходу багатой та надбагатої частини населення до більш скромних моделей споживання. Ці умови можуть поєднувати як запровадження прогресивного оподаткування та підвищених податків на предмети розкоші, так і заходи заохочення за більш дбайливе ставлення до природи та зусилля щодо її збереження. Прогресивне оподаткування слід позиціонувати не просто як «податок на багатство», а як інструмент покриття екологічної шкоди, що завдається надпотребю.

2. Екологічна освіта. Необхідно починати екоосвіту з самого раннього віку, тобто в дитячому садку та школі, щоб формувати екологічно усвідомлених громадян із самого дитинства.

3. Підготовка спеціалістів. Нерідко можна зустріти людей навіть на державних посадах, які не здатні правильно проаналізувати та запропонувати правильне рішення щодо існуючих питань навколишнього середовища. Для цього необхідно вдосконалити систему підготовки фахівців, у тому числі запровадити додаткові курси з екологоорієнтованого способу життя.

4. Інформаційна політика. Необхідно розповідати про існуючі екологічні проблеми так само, як і про важливість їхньої мінімізації та запобігання, починаючи з побутового рівня.

5. Підтримка екологічних об'єднань. Особливо це важливо для місцевих організацій, які мають більше інформації щодо проблем, що існують у їх регіоні.

6. Новий підхід до альтернативної енергетики. Україна у XXI ст. має перетворитися на інноваційну ресурсну економіку, засновану на інтеграції природних багатств, високих технологій та сучасних практик природокористування.

Висновки

На основі проведених досліджень можна зробити такі висновки.

1. Одним із найпопулярніших способів оцінки екологічності держави є рейтинг екологічно чистих країн світу (EPI). Україні займає 52-е місце в даному рейтингу за результатами 2022 р. Значення EPI в Україні 49,6, що є значно кращим показником ніж у 2020 році – 60 місце (індекс 49,50). За останні десять років (2012-2022 роки) Україна покращила свій індекс на 6,20.

2. На основі аналізу можна виділити такі основні екологічні проблеми, які існують в Україні: поводження з відходами, забруднення вод, знищення лісового масиву, скептичне ставлення до альтернативних джерел енергії.

3. Дуже важливо розглядати нові тенденції екологічної політики України саме з позиції політичної екології. Серед необхідних заходів слід зазначити такі: нова ідеологія, яка ставить перше місце гармонійні відносини природи і; екологічна освіта; підготовка спеціалістів; інформаційна політика; підтримка екологічних організацій; новий підхід до альтернативної енергетики.

4. на основі даних, що наведені в таблиці 2.1 можна сказати, що країни світу прогресують в забезпеченні екологічного добробуту. Така тенденція спостерігається в країнах ЄС. Проблеми виникають у країнах з слабкою економікою та розвиненою індустрією.

Ідея забезпечення екологічного добробуту ще розвивається, і з кожним днем стає все більше прихильників екології. Людство усвідомлює, що тільки від нас залежить майбутнє усієї планети.

Список використаної літератури

1. “Зелений” бізнес розпочинається із “зеленого офісу” (2019). ECOBUSINESS GROUP, 08 липня 2019. URL: <https://ecolog-ua.com/articles/zelenyy-biznes-rozpochynayetsya-iz-zelenogo-ofisu>.
2. Грицюк Т.І., Василенко Т.В. (2014). Стратегічні пріоритети розвитку «зеленої економіки» у країнах світу. Ефективна економіка, 5. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3081>.
3. Ефективний зелений бізнес (2021). UNITS. URL: https://www.accountingukraine.kiev.ua/poslugi/business_v_zelenim_ofisi.htm.
4. Закіянов Д. (2020). Бізнеси із “зеленими” серцями: 4 корпорації, рухомі екомісіями. Mind, 19 жовтня 2020. URL: <https://mind.ua/publications/20217220-biznesi-iz-zelenimi-sercyami-4-korporaciyi-ruhomiekomisiyami>.
5. Краус К.М., Краус Н.М., Павлюк А.В. (2021). Енергоефективність відновлюваних джерел енергії: модернізаційні інструменти забезпечення екологічної безпеки та інноваційно-інвестиційної активності. Інфраструктура ринку, Вип. 57. 87-93. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2021/57_2021/15.pdf.
6. Марушевський Г., Хікман Д. (2017). “Зелений” бізнес для малих і середніх підприємств: посібник. URL: <http://pleddg.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/SME-Guide-web.pdf>.
7. Machyskii V. (2021). Green economy in Ukraine: legal aspects and prospects. Business Law Electronic Resource, 06 May 2021. URL: <https://www.businesslaw.org.ua/green-economy-in-ukraine-legal-aspects-andprospects/>.
8. Панченко В., Резнікова Н. (2022). Аналіз експертних оцінок від McKinsey щодо впливу російськоукраїнської війни на глобальних рух до кліматичної нейтральності. INDUSTRY4UKRAINE, 07 червня 2022. URL: <https://www.industry4ukraine.net/publications/clusters-of-ukraine/analiz->

ekspertnyh-oczinok-vidmckinsey-shhodo-vplyvu-rosijsko-ukrayinskoyi-vijny-na-globalnyh-ruh-do-klimatychnoyi-nejtralnosti/.

9. Рейтинг країн за рівнем екології (2022). NONNEWS. URL: <https://nonews.co/directory/lists/countries/ecology>.

10. Рейтинг країн по забрудненню повітря (2022). NONNEWS. URL: <https://nonews.co/directory/lists/countries/world-most-polluted>.

11. Рейтинг країн у боротьбі зі змінами клімату (2022). NONNEWS. URL: <https://nonews.co/directory/lists/countries/climate-change-performance-index>.

12. Степаненко Б.В. (2010). Концептуальні підходи до визначення поняття “зелений бізнес”. Економіка та прогнозування, 4. 22-38. URL: http://eip.org.ua/docs/EP_10_4_22.pdf.

13. Що таке “зелений” офіс (2021). Херсонська торгово-промислова палата. URL: <https://www.tpp.ks.ua/poslugi/info-resurs-zelena-informatsiya/791-zelenij-ofis.html>.

14. Kraus N.M., Kraus K.M., Osetskyi V.L. (2021). Green business in blue economy: quality management and development of innovative products. Lecture Notes in Mechanical Engineering: Advances in Thermal Engineering, Manufacturing, and Production Management (ICTEMA 2020). Springer, Singapore (27-28 June 2021, Jalpaiguri, India). Vol. 1. 383–394.